

plomatic Service in the First Half of the Fifteenth Century. Father and Son at the Court of Duke Sandalj Hranić analizira diplomatske aktivnosti Marina Gondole i njegova sina Benedikta na dvoru bosanskoga vojvode Sandalja Hranića tokom Dubrovačko-bosanskoga rata (1403. – 1404.) odnosno Konavoskoga rata (1430. – 1433.).

Za hrvatske povjesničare posebno zanimljiv rad donosi Silvie Vančurová tekstom *Croatian Students at the University of Prague in the Fifteenth Century*. Autorica istražuje manju skupinu studenata iz srednjovjekovne Slavonije analizirajući njihov mogući doprinos u širenju reformatorskih ideja Jana Husa i Johna Wycliffa. Neven Isailović u radu *A Contribution to Medieval Croatian Diplomats: Cyrillic Charters of Croatian Nobility from the Franciscan Monastery on Trsat in Rijeka* analizira osam isprava hrvatskih plemića poput Nelipčića, Ivana Hansa Frankopana i Petra Talovca, koje su pisane na ćirilničnom pismu, a sačuvane su u franjevačkome samostanu na Trsatu. Isailović naglašava kako franjevački samostan na Trsatu tako posjeduje najviše isprava ili pisama hrvatskih plemića na ćirilici, koja potpadaju pod diplomatsku građu (*diplomata et acta*).

Tomislav Matić u radu *Peter of Crkvica, a Man Who Could Be Trusted: The Career of a Middle-Ranking Cleric and Diplomat in the Kingdom of Hungary in Mid-Fifteenth Century* obrađuje život i djelovanje Petra iz Crkvice, koji je bio važan službenik Ivana Viteza od Sredne vršeci za njega različite diplomatske poslove. Matić zaključuje da Petar iz Crkvice, iako nije pripadao vrhu klerikalne elite, svojom sposobnošću i diplomatskim vještinama postaje osoba od povjerenja Ivana Viteza. Posljednji rad Miloša Ivanovića *The Nobility of the Despotate of Serbia between the Ottoman Empire and Hungary (1457-1459)* prikazuje kompleksnu poziciju pripadnika srpskoga plemstva u 15. stoljeću, koje je bilo razdijeljeno između onih koji su se priklonili Ugarskome Kraljevstvu i onih koji su priznavali vlast otomanskoga sulta-

na. Ivanović zaključuje kako su pripadnici srpskoga plemstva u takvoj situaciji najviše vodili računa o vlastitim interesima te su se priklanjali onoj strani koja im je mogla jamčiti određene privilegije.

Zbornik *Secular Power and Sacral Authority in Medieval East-Central Europe* zapravo je drugi po redu zbornik radova s mediieviističke radionice koja se bienalno održava na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Rijeci. U fokusu radionice redovito su mlađi istraživači koji tako dobivaju priliku predstaviti vlastite istraživačke teme ili metodologije te se bolje povezati s drugim znanstvenicima. Vrijednost radionice u međuvremenu su prepoznali i valorizirali kolege te je radionica poprimila međunarodni karakter. Tako je ovaj zbornik nastao u uskoj suradnji s Odsjekom za srednjovjekovne studije Srednjoeuropskoga sveučilišta u Budimpešti (*Department of Medieval Studies of the Central European University*) te je za objavljivanje odabran strani izdavač – Sveučilište u Amsterdamu. Publikacija radova na engleskome jeziku od velike je važnosti za bolju vidljivost hrvatskih znanstvenika u međunarodnoj stručnoj zajednici, ali treba naglasiti da su i radovi mađarskih, srpskih odnosno čeških povjesničara u ovome zborniku vrlo zanimljivi i korisni za njihove hrvatske kolege.

Bruno Škreblić

Martin Wrede und Laurent Bourquin (Hg.), *Adel und Nation in der Neuzeit. Hierarchie, Egalität und Loyalität 16.-20. Jahrhundert, Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2016, 352 stranice*

Zbornik radova o odnosu plemstva i nacije sadrži radove sa znanstvenoga skupa na istu temu, koji je održan 2013. godine u Njemačkome povijesnom institutu u Parizu, a čine ga tekstovi na engleskom, francuskom i njemačkom jeziku. Podijeljen je u četiri zasebne teme posvećene plemstvu kao po-

litičkoj naciji, plemićkoj internacionali u ranome novom vijeku, plemićkim migracijama te političkom i društvenom položaju plemstva u doba nacionalnih država 19. i 20. stoljeća. Uz uvodni dio i zaključak prva tri poglavlja zbornika sadrže četiri znanstvena rada, a posljednje poglavlje njih pet. Na kraju svakoga poglavlja objavljen je komentar nekoga drugog autora na sadržaj izlaganja u pojedinim cjelinama. U uvodnome dijelu teksta priređivači knjige osvrnuli su se na ovu temu u historiografiji napomenuvši da je i u predrevolucionarno vrijeme moguće bilo primijetiti politički diferencirano poimanje plemstva, što se u Francuskoj vidjelo po rivalstvu plemstva po rođenju, koje je isticalo svoje franačko podrijetlo, i novoga, činovničkog plemstva koje je to postajalo po zaslugama za državu iako je tek s francuskom revolucijom nastupilo vrijeme u kojemu su plemstvu predbacivani nedostatak patriotizma, optužbe za izdaju zemlje i isticana nespojivost plemstva s ostatkom nacije, koja ga je smatrala svojim prirodnim neprijateljem. No, i u predrevolucionarne razdoblju javljali su se određeni pokušaji razlikovanja plemstva i nacije, na primjer s njemačke strane Rajne u 17. i 18. stoljeću, ali njemačko plemstvo nije napadano zbog svojega povlaštenog položaja nego zbog nepatriotskoga držanja, koje se očitovalo u nekritičkome oponašanju svega francuskoga pa se pretjerano okretanje svemu francuskome, kao i u Engleskoj, počelo doživljavati kao manjak patriotizma. Još u vrijeme vjerskih ratova u Francuskoj koncem 16. stoljeća plemstvu je predbacivana nepouzdanost u pogledu održavanja prave vjere, ali – iako je i širom Europe postojala sklonost povezivanja nacije s pripadnošću pravoj vjeri – na kraju se u Francuskoj politička nacija emancipirala od religijskih rasprava potisnuvši ih u pozadinu te se velik dio katoličke elite okrenuo protestantskome pretendentu na prijestolje na temelju dinastičke lojalnosti i patriotskoga nacionalizma vezanoga uz zemlju i naciju, uz odbijanje španjolskoga utjecaja na politiku preko katolicizma i

isticanja pripadnosti francuskoj domovini. U 19. stoljeću francusko plemstvo odnosilo se nepovjerljivo prema novome republikanskom uređenju, ali je ipak podržalo monarhiju, dok je dinastička lojalnost nudila mogućnost identifikacije koja je nadilazila nacionalni osjećaj, što je bio slučaj u Habsburškoj Monarhiji i u Rusiji. Plemstvo koje se odmah moglo uklopiti u nacionalni okvir bez obzira na svoje podrijetlo postojalo je u britanskome slučaju, kao i raznovrsni magnati u Habsburškoj Monarhiji, dok je primjer ruskih Romanova pokazao kako je neuspjeh identificiranja dinastije s nacijom mogao biti fatalan. No, autori uvoda napomenuli su da ne treba prenaplašavati navodnu nespojivost plemstva i nacije jer su se oni u različitim prilikama nadopunjavali pa je, na primjer francusko plemstvo, koncem 18. stoljeća sebe držalo za prirodnu i nezamjenjivu elitu nacije, a u Svetome Rimskom Carstvu dobrobit njemačke domovine i čast nacije u 17. stoljeću bile su legitimacijske formule kojih se carsko plemstvo nije moglo ni željelo odreći. Poznata *njemačka sloboda*, koja se u biti odnosila na plemićku slobodu, ponekad je označavala i cijelu njemačku naciju, koja je barem retorički uključivala i običnoga čovjeka, i to onda kada se željio istaknuti otpor španjolskome ili francuskom utjecaju i suparničkim susjedima. Drugačiji primjer pružala je Nizozemska, u kojoj se plemićki ustanak protiv nepravednoga vladara isprepleo s nacionalnim težnjama protiv strane vladavine, a i u Europi su se pojavili takvi primjeri pretvaranja patriotski motiviranih otpora plemstva središnjoj vlasti u širi politički pokret u kojemu plemstvo na koncu ipak nije moglo dominirati. Kako je plemstvo kao specifično europska pojava oblikovalo političku i materijalnu kulturu cijeloga kontinenta, neodgovoreno je ostalo pitanje kada je i kako plemstvo – bilo da govorimo o vladajućim dinastijama, prinčevskim ili magnatskim obiteljima – iskazivalo transnacionalni europski horizont, a kada je on ostao ograničen samo na regionalnu i lokalnu razinu. Među velikašima je posto-

jala međunarodna povezanost zbog osobnih kontakata, različitih službi, položaja i dobara pod različitim krunama, ali – iako je još u predmodernu vrijeme nacija predstavljala svojevrsnu vrijednost i polazište plemstvu – krajnju vrijednost predstavljala je obiteljska čast, koja se čuvala pomno biranim bračnim međunarodnim vezama, što se već moglo kritizirati kao odvojenost od vlastite nacije. S druge strane, dinastička lojalnost mogla se stopiti s uklapanjem plemstva u naciju i državu i s njima se nadopunjavati, a u ponekim slučajevima, na primjer Pruskoj i Austriji, pojedini plemićki teritoriji iznijeli su i poticaje za stvaranje nacija. Autori uvodnoga teksta napomenuli su da je konfesionalna pripadnost tijekom ranoga novog vijeka bila znatan čimbenik za plemićki identitet pa su i nakon sloma staroga poretka i u Francuskoj i u Njemačkoj mnogi pripadnici plemstva identitet nastojali učvrstiti ponovnim vraćanjem vjeri.

Prvo poglavlje zbornika, posvećeno plemstvu kao političkoj naciji, drugačijoj od etnički različite većine stanovništva, otvara rad Arlette Jouanae pod naslovom *Les débats sur l'origine étrangère de la noblesse française au XVIe siècle* (29-36), koja je istaknula da se u francuskome slučaju radilo o imaginarnoj razlici između plemstva i drugih, koja se isticala ovisno o političkoj svrshodnosti, dok je Hans-Jürgen Bömelberg u radu *Adlige, Polen, Sarmaten. Wie kann die Adelsnation konzeptualisiert werden?* (37-53) zaključio da su plemstvo i politička javnost u Poljskoj bili jedinstveni, ali da je pojam političke nacije mogao obuhvaćati i pripadnike nižega društvenog sloja kao i regionalno plemstvo, koji su se društveno uspinjali. Što se tiče situacije u Svetome Rimskom Carstvu, Martin Wrede u radu *La germanité conjoncturelle et culturelle de la grande noblesse allemande au cours du XVIIe siècle* (55-70) istaknuo je da tu ne možemo govoriti o etničkoj razlici između plemstva i pučana, ali da je politička moć bila ograničena isključivo na plemstvo, po-

sebno ono visoko, dok je Ronald G. Asch u radu »West britons« oder »Irish Patriots«? *Die Identifikationsoptionen der Protestant Ascendancy in Irland im 18. Jahrhundert* (71-84) ustvrdio da je u irskome slučaju postojala jasna razlika između irskoga pučanstva i anglo-irskoga zemljoposjedničkog plemstva.

Na početku drugoga poglavlja, koje govori o međunarodnim vezama plemstva u ranome novom vijeku, Luc Duerloo u radu pod naslovom *Nobility, Institutional Horizons, and National Identities. A Diptych on the Flemish Nobility* (91-101) analizirao je položaj flamanskoga plemstva u kontekstu reformi koje su habsburške vlasti provodile u drugoj trećini 18. stoljeća i istaknuo da je prihvaćanje promjena na pokrajinskoj i lokalnoj razini pokazalo kako se plemstvo moglo okoristiti manipuliranjem procesa izbora lokalnih magistrata za očuvanje drevnih sloboda i povlastica, a Hugues Daussy u radu *L'internationale nobiliaire protestante au XVIe siècle* (103-115) zaključio da je protestantska mreža, ustrojena putem korespondencije i putovanja, služila za podržavanje "prave" vjere i njezinih pristalica i preko granica. Jonathan Spangle u radu *The »princes étrangères«-Truly Princes? Truly Foreign? Typologies of Princely Status, Trans-Nationalism and Identity in Early Modern France* (117-141) pokazao je kako su strani kraljevi služili francuskoj kruni kao posrednici u graničnim područjima, ali i kao dvorski ukras i sredstvo podizanja vlastite moći i utjecaja, dok je Christine Lebeau u radu pod naslovom *Les identités multiples de la noblesse habsbourgeoise au XVIIIe siècle* (143-161) istražila postojanje različitih plemićkih identiteta u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću i zaključila da je značenje pojma nacije u plemićkim krugovima koncem toga stoljeća variralo ovisno o kontekstu političkih promjena u državi, a vladavinu Marije Terezije i Josipa II. karakterizirala je težnja za održavanjem državne stabilnosti, za što je bila ključna austrijsko-češka suradnja.

U trećoj cjelini, koja govori o mogućnostima i uvjetima plemićkih migracija, Michael North u radu pod naslovom *Adelsmigration im Ostseeraum (167-177)* opisao je obiteljsku umreženost različitih plemićkih obitelji iz Holsteina, Mecklenburga i Pomeranije, a Olivier Chaline u radu *Nobless et patriotisme territorial dans les pays de la couronne de Bohême après 1620 (178-192)* pokazao je kako je obnova plemstva u Češkoj provedena novopridošlicama iz drugih dijelova Monarhije, koji su se s vremenom identificirali s Češkom kao domovinom. Ane Motta u radu *Le pouvoir princier délocalisé. Errances de la noblesse Lorraine et sentiment national au XVIIIe siècle (192-207)* istražila je kojim je načinima plemstvo Lorenskoga Vojvodstva, suočeno s boravkom njihova suverena u egzilu i s mogućnošću trajnoga vezivanja Vojvodstva s Francuskom, nastojalo sačuvati svoju poziciju i na kraju se odlučilo za otkazivanje lojalnosti vojvodi, a Silke Kamp u radu pod naslovom *Babylon oder das gelobte Land? Hugenottische Adlige zwischen Frankreich und Preußen (209-221)*, analizirajući sudbinu hugenotskih izbjeglica iz Francuske koji su se nakon ukidanja Nantskoga edikta 1685. godine naselili u Prusku, zaključila je da je pitanje njihove lojalnosti prema staroj i novoj domovini bilo dulje vrijeme neodređeno.

Četvrtu cjelinu zbornika, posvećenu položaju plemstva u 19. stoljeću i njegovome položaju u procesima nacionalnih integracija u Europi, otvara rad Jaya M. Smitha pod naslovom *The Decline and Fall of the French Nobility. An Invisible History? (229-239)*, u kojemu je autor pokazao kako je francusko plemstvo oko 1790. godine više-manje postalo svjesno ukidanja svojega staleža i vrlo brzo i pravovremeno uklopilo se u novonastalu naciju. Slično je zaključio i Ewald Frieza za prusko plemstvo u radu pod naslovom *Preußischer Adel und Deutsche Nation im 19. Jahrhundert (241-254)*, s tom razlikom što je u Pruskoj bila važnija dinastička lojalnost, a još više identifikacija sa staležom i

zemljoposjedom. William D. Godsey u radu *Adelige Freuen zwischen Nationalpostulaten und vergleichbaren Bezugsrahmen. Das Beispiel einer böhmisch-österreichischen Hocharistokratin aus dem späten 19. Jahrhundert (255-274)* na primjeru češko-austrijske plemićke obitelji Neipperg pokazao je kako su i mladi nacionalni pokreti, na primjer onaj u Češkoj, uživali podršku istaknutih pripadnika visokoga plemstva, koje se do tada identificiralo s dinastijom, vlastitim posjedom i zemljom u kojoj su živjeli, dok je Bertrand Goujon u radu *Un lignage aristocratique d'envergure européenne à l'épreuve du national. La maison d'Arenberg en France au XIXe siècle (275-292)* analizirao položaj francuske grane obitelji Arenberg i zaključio da je ova plemićka obitelj uspjela u Francuskoj i izvan nje održati status svojevrstne poveznice između lokalno ukorijenjenoga i europski isticanoga identiteta. U posljednjemu radu ovoga zbornika Ralph Tuchtenhagen u radu pod naslovom *Adel und Nationalbewegungen im Baltikum um 1900 (293-318)* istražio je odnos baltičkoga plemstva, određenoga dinastičko-staleškim poretom carske Rusije, prema nacionalizimima koji su ga okruživali na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i zaključio da je ono bilo politički smrvljeno u burnim događajima početkom 20. stoljeća, koji su utjecali i na njegov identitet u kasnijim razdobljima.

Ovaj zbornik radova pruža interesantan uvid u vrlo zanimljiv problem odnosa plemićkih elita prema pojavi nacionalnih ideologija i država, koje se po svojoj biti nisu uklapale u svjetonazorski okvir europskoga plemstva. No, kako u njemu nisu zastupljeni tekstovi o nekim drugim europskim državama, Na primjer Italiji, Španjolskoj, Mađarskoj i Hrvatskoj, zbornik pruža samo djelomičan uvid u ovu problematiku na europskoj razini pa će tek novija istraživanja i u historiografijama spomenutih zemalja detaljnije razjasniti ovo pitanje.

Zlatko Kudelić